

ПОДОФИЦИРСКА ШКОЛА

— Дан. К. Јов. —

I

Није ти ту било ни тичијег певања ни сунчева грејања. Ту је била озбиљна ствар, наћи себи *стан*.

Ја сам некако тако ћораве среће, да се морам скоро сваког месеца селити из једног стана у други. И где год дођем, свуда редовно затечем или по неку женску главу која до лудила чита којекакво ђубре, или каквога герзова за ким плаче будак и крчевина, који ми, пошто се упознамо, доказује шта ја треба и какво ђубре да читам. Већ ми се то досадило било и реших се да опет потражим стан, где тако идеалистичких личности нема. Баш се мислим како ћу да откажем газдарици, а на моју срећу, газдарица ми уђе у собу и рече:

— Молим вас господине, тражите себи стан, јер ћемо се и ми селити крајем месеца из Београда, знате.

— Куда?

— Па знате муж је добио за чувара на једној железничкој стражари у пиротском округу, па ћемо знате тамо.

— И Даница иде с вама?

— Иде! Па знате, где ћемо своје дете од себе!

„Идите сви без трага“ мислим се.

II

Пошао сам к'о поштен човек полако улицом и гледам на све стране, не би ли где видео цедуљу, да се издаје стан за самца. Напослетку угледах парче хартије на окну од прозора неке једнокатне куће, која је између неке хлебаре и двокатне кафане. Прићох објави. Прочитах ово:

Објава

Издаје се из авлије соба за самца са намештајем или без намештаја. Ради погодбе обратити се у истој кући.

Дођем вратима. Ућох у узан ходник поплочан четвртастим циглама, а средином његовом, чиста изрибана даска покриваше олучић, којим тецијаше вода на улицу. У баштици пуној мака, дана и ноћи, царевог ока, затекох једну старицу са метлом у руци; с једне стране задигла зелену сукњу и закачила је код кука; погнула се и чисти стазе.

— Помаже Бог, старка!

Она се усправи и спусти руку с метлом уза се. Загледну ме боље и одговори:

— Бог вам помогао!

— Молим вас, издајете ли ви стан?

Спусти метлу на земљу па брзо пође једном стазом кућним вратима. Стаде на праг отвори их и рече:

— Извол'те молим вас; ја, извол'те.

Што јест — јест, башта ми се допала. Ућох у кухињу, она искочи испред мене и отвори врата од собе. Још из кухиње видех застрт под собни, гвоздене кревете са белим чипканим чаршавима; за креветима о зиду застори од разнобојних четвртстих крпица, а више њих неке фотографије у позлаћеним рамовима. „Дивота“ помислих у себи. А њој: „А по што вам је стан?“

— Ама изволте унутра, молим вас.

Кад крочих ногом у собу угледах на сред собе чист кончани чаршав на столу, и над њим велика лампа са белом куглом. Кад коракнух још један корак, угледах два прозора и... поред једног прозора једну рашчуперену гаравушу са једном књигом у руци. Е ја већ видех шта је. То створење устаде са столице тек кад ја ућох у собу. И спустив књигу поред себе рече:

— Изволте, изволите.

Ја се на двоје на троје поклоних.

— Моја кћи, господине — рече баба иза мојих леђа.

Ја се опет поклоних па станем да разгледам собу, а у себи већ шта нисам помислио. Звeрам, а баба ми чита расположење на лицу.

— Добра соба — рекох. — Овде би била моја постеља — и показах очима на једну.

— Тју. Ова онако стоји.

— Па пошто вам је соба, разуме се са прањем и осветлењем.

— Хоћете ли, молим, два пута да се преоблачите недељно.

— Рад бих био, госпођо.

— Па — учини баба издигнув веће и рамена и метну шупакине прсте на брадицу, а палац испод брадице. — Шта ви мислите да је право?

— Оставите ви мене. Кажите ви цену.

Оставих бабу да се поразмисли, а окретох се оном чулавом створењу, што се зове бабина кћи:

— Учите ли ви, госпођице, школу?

— Не, молим, ја сам кројачица.

Мислим се: „Читаш ти, благо мени, више него што и треба, далеко ти лепа кућа“ а њој: „Тако, а шта то читате?“ — „Грешницу“ — „Без сумње неки роман!“ а у себи: „Баш си ми ти нека грешница! Не седи овај ђида ту!“

Старица подиже главу, а прсти јој стоје још на брадици. Насмеши се и погледну ми у очи.

— Па, господине, држим да је доста да дате двадесет динара месечно.

— Мени се стан допада. Има и лепу баштицу, и поред свега тога није скупо. Узећу га сигурно после подне, само ако ми није један друг нашао стан код неке своје рођаке. Одговорићу вам после подне коначно. Стан је одличан, а цена умерена.

— Е па извол'те, извол'те, мило ће нам

Убити ^{LIBRS} рече старица. Међу тим кћи стајаше ћутећи.

Ја се поклоним и пођем.

— Сигурно ћу вам јавити после подне. Збогом!

— Извол'те. Збогом! Само заповедајте

На улици ми лакну. Камо ваздуха да га се надишем. „Аја, не седи овај син мајчин у рају где ће таке тичице да облећу око њега.“

Ш

Потреба је изискивала да одем из Београда. Е где год опет одеш — свуда мораш имати стан. Гадна ствар! Три сам дана лутао по неравној калдрми новог града и једва нађох стан. Соба за невољу, главом скоро додирујем дрвену таваницу, а већ о елеганцији у оваким приликама — јадна ми елеганција — ни говора.

Два дана никога не виђах у тој кући, сем старице са наочарима закаченим канапом за уши, једног прасета са ужетом око врата где ришка по дворишту, три кудрава кученцета и две црне мачке. Срећан бејах кад видех да у тој кући не постоји никаква личност која „не може да се прочита“. Трећи дан био је празник.

Био сам у цркви па сам се око подне вратио. Уђем у своју собу. Како изненађење! За мојим столом сеђаше ћида као гром. Лице му задригло и црвени се као слепачка тиква. По избријаној бради ударила црна длачица; веће му црне и усте као брчићи на наусници. Ручина му грдна да би њоме од једном убио скота. На њему је кратак капутић преко Јегерове кошуље, а панталоне је увио у чарапе и преко чарапа завио кајише који се на стопали између опута преплеташу. Кад ја уђох, он седи као и она кројачица и безбрижно чита син као да је већи господин од мене.

— Помаже Бог — рекох ја.

Он ми се окрете и преко наслона столициног одговори:

— Бог ти помогао!

И још се не диже, а ја га гледам.

— Ко сте ви, пријане?

— А ко сте ви?

Ја се нађох у небраном грођу.

— Па ђак што је овде узео стан

— Е ви сте тај — па се диже тромо са столице и диже књигу са стола. — Ја мало читао за вашим столом — рече и пође на поље. — „Црче ми душа“ мислим се. — „Ја сам син ваше газдарице“.

Да се скаменим. „Ово да Бог саклони, ово се не да живети“ мишљах у себи док се мој господин млади газда изволе извлачити из моје собе. Скидох капу, бацих је на постељу и седох на исту столицу где је он седео.

IV

До тада је тај син мајчин био у винограду, а пошто је тамо свршио посао, дошао је сад

кући. Шта ради — жали Боже време које траћи! За његову је душу била непозната она немачка: време је новац. Имао је један диванчић пред кошом, на који се пење кад се отварају врата од коша. Ту је нагурао два три јастука изврнуо се на њих и шта ради, само чита. Задубио се, мислиш штудира Канта, а шта чита то сам ђаво зна.

Ја га гледам крадом из моје собе и мислим се: „О благословени човече; свети дух се изли на тебе и ти уживаш као бубрег у лоју. Уживај кад те је она луда мати пустила!“ Чисто сам му завидео; и опет сам гледао да не проговорим никад са њим.

Док ти ево среће једног дана. Ја седим и учим неки свој предмет. Неко закуца на вратима. Ја се тргох.

— Напред.

Врата се отворише и уђе — млади газда. О срећо! Мени дође да му речем: „Молим вас, изволите се — вући на поље!“

— Добар дан — рече он притварајући врата за собом.

— Бог дао.

— Ама ја бих вас молио господине да ми дате једну књигу да читам. Пре неки дан претурао сам по вашим књигама и видео сам да имате лепих књига. Молим вас за...

— Шта, претурали?...

— Само да прочитам, па ћу вам је вратити, а чуваћу је.

— Опростите, ја ником не дајем књиге, јер ми се књиге узму, а после Бог да 'прости — више их ја не видим. То...

— Ја ћу их чувати...

— Не дајем, не дајем...

Његово господство, мој млади газда изволе покуњити нос и за тим се извуче на поље. „Дрскост“ рекох „да он претура моје књиге“.

(СВРШИЊЕ СЕ)

БЕЗ РОДА И ПОРОДА

ИЗ ИСТОРИЈЕ САВРЕМЕНИХ ЉУДИ

— ИВ. ВУНИН —

(НАСТАВАК)

Познали смо се у марту. Мало раније беше код нас основано „музичко, драматско друштво“, о чему сам послао допис у „Јужни Летопис“. Дописи повећају моју плату у окружној управи са осам до десет рубаља месечно, и редовно сам извештавао „Летопис“ о свима важнијим новостима и догађајима у нашем граду. Новинарским жаргоном пишем, подругљиво насмехнут, о стању народне трпезе и чајнице, о пуковским прославама, о женској добротворној задрузи, о дому у ком бедна остарина, измучена и унесрећена животом, упућена је да на крају таког живота врши неке неподобне послове, на

пример, да осушује пиштољине и баре... пишем о томе, како је сеоска економска задруга „саслушала“ и „предала у комисију“ необично интересантан прилог под насловом: „прилог питању о уређењу свињарства“, и ту још додајем, да се мора забележити и још један утешан факт: у овдашњем интелегентном кругу, иницијативом њеног превакштва жене вице — губернаторове, поника је похвална мисао, да се у нашем малом граду оснује друштво с циљем увођења у живот здравих и паметних забава...“ С тим истим подругљивим осмехом одем и у племићки клуб, да као виолиниста суделујем у концерту једног вечера. И шта је с тим што сам посећивао тај клуб?

Људи, којима припадам, и који се код нас називају интелекција (без ироније, за разлику од „мештана“), не умеју да се „држе“. Не умем ни ја. Кад разговарам с трговцем, с официром, с протом, с чиновником, баш сам у немилу положају. Не умем да присвојим њихов тон, не умем с њима ни часа да проведем како ваља. Тако је било самном и на вечерима клупским.

Заморен једноветним зимњим животом, — службом, храњењем у јавној трпези, и досадним вечерима у својој момачкој собици, у којој увек мирише јефтин глишерински сапун, а сав се намештај састоји из једног стола, кревета, две три столице, и плетене корпе, — заморен таквим животом осећао сам се узбуђен у „господској“ атмосфери клупској. Био сам задовољан што су ме упознали с породицом вице-губернатора и председника судског, с чиновницима неке „нарочите мисије“, и с богатим младим спахијом Вечесловим, који врло добро игра у аматерским позориштима.. Сви су они врло бујни, свежи, весели, живахни, и сви хоће неосетно да ти учине милост тиме, што се понашају према теби „својски, као према својем.“ У клубу је видно, светло, пространо, тамо су огледала, кадифени мебл, тамо фини диван мирише, живо се разговара. Што је најлепше, тада се не осећам сувишан: свирао сам, као прави виолиниста, пијесу сетну, нежну, сличну колибровој песми; а другу пијесу, живљу од те, у темпу од мазурке, са одсечним повлачењем гудала и pizzicato, т. ј. испунио сам све, што свирач по шаблону ваља да испуни на једном концерту, и изазвао сам одобравање.

Речју, прво вече моје у племићском колу не беше ми рђаво. Али после већ сам као сирота и бескућник ишао из собе у собу, некако узбуђен, а не налазећи одушке својој узрујаности. Тад се догоди и моје познанство са Сојмоновим.

Сви су ми се допали: и лекар, др. Сојмонов, човек већ зрео, налик на каквог спахију, са сипњом, и налик отуда, на човека, који се прејео; и његова жена, разговорна „држећа“ grande dame; и њена пасторка, Зина, високе, лепа девојка с дивним тамно-плавим очима и дугим трепавицама.

— Зинице, ћерко, што си ти тако сањива? — рече Александар Данилић доводећи јој мене као забављача. — Ево сам ти довео још једног младожењу. Погледај, можда да се допадне...

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЦВЕТИ Г. ФРАНСОА

— Jules Claretie —

I

— Киша пада, господин Франсоа, а ви хоћете да идете. Куда ћете сад?

— Ја морам изићи.

— Ви не можете улицом ни крочити. Киша пљушти као из кабла.

— Шта! па како остали иду?

— А је ли баш нужно да изиђете?

— Идем у цркву.

— Зато се ви не бојите овога потопа, што идете на службу.

— Да, зацело, рече. Немојте се чудити; данас су Цвети.

Он извади из шпага леп, велики, сребрн сахат и погледа.

— Добро, додаде имам још неколико минута. Но, док пређе овај облак, ја ћу вам испричати једну историју. Боже мој! да, и то моју, не додавајући ништа. Не бојте се, она неће бити дуга. У мојој се доби уме ценити време.

II

— Без сумње, поче г. Франсоа, ви се чудите што ме видите тако да одлазим, пешке, у оближњу цркву. Шта ћете! вера је тако узвишена да је нисам хтео потпуно напустити, и, по мом старом убеђењу, ја сам сачувао веру у Гранчице. Сирота шимширова гранчице, ја те волим и држим те испод мога узглавља као свету амајлију, која ће ме сачувати од сваке несреће!

Ја идем само једанпут годишње у цркву и ту се молим. Заиста, овај час топле молитве много вреди. Јесте ли читали *Безбожничку службу* од Балзака? Ја личим мало на тог безбожника. Ја нисам, као ни он, никад изостао са службе на Цвети.

Чудновата ствар! Ја имам већ шесет година, а чини ми се да сам још јуче био дете. Ја сам стар, па ипак толико пута сањам и мислим да сам још непрестано дете. Та шта је лепше и пријатније него: *бити мали*! Бити весео, трчкарати, смејати се за свашта, ићи из мајчина загрљаја оцу у наручја, од играчке до играчке, од цвета лептиру, од осмејка дедина осмејку сунчевом. Бити мали значи бити срећан, а то је бити добар!

Док још бејаш мали, моја мајка, коју сам звао мама (изговорите, господине, ово име без узбуђења!) — моја мајка водила ме је недељом у цркву. Али шта ме се тичала недеља! за мене је постојала само једна недеља, Цвети!

Ја сам знао само за једну службу, службу на Цвети.

Тога се дана, обично, спремао једна лепа и велика грана од шимшира, украшена пантљикама, искићена бонбонама и малим црвеним јабукама. Дадилја је тада узимала ту грану и носила у цркву да се освети. Ја сам ишао гордо за њом и гутао очима диван плод са гране, захваљујући мајци за тако дугачак пут.

Ах! једнога дана моја мајка не беше спремила грану да се носи у цркву. Неколико дана после тога она умре и, те недеље, ја први пут обукох црне хаљине.

Али, има ли жалоснијег одела од туге! Човек га, по

несрећи, облачи кад-кад у животу. Ваше нежности, љубави, илузије, надања сруше се, и, доцније, ово одело постаје непотребно. Само душа задржи ову тугу за навек.

III

Било ми је двадесет година. у то доба двадесет година су били двадесет година а не тридесет као данас. Ја сам свим срцем љубио једну од оних сиротих девојка, што вам се потпуно предаду, не тражећи од вас ништа друго до вашу љубав. Рекли су ми, да такве девојке умиру без деце. Ја то не знам, а нећу ни да знам. Ах! али ако је то истина!...

Ја мислим да сам у животу волео само две жене: моју жену и сирото дете о коме вам говорим. Ова се звала Лујза. Беше дивна, али она као да то није знала; волела ме је много и знала је да и ја њу исто толико љубим.

Ја сам јој често говорио:

— Ми се нећемо никад раставити.

— Ја у то верујем више од тебе, одговорила би ми она. Али не мислимо на то. Кад се догоди несрећа... али сад је рано жалостити се због тога.

— Каква несрећа?

И ја сам хтео да знам... Али она се смејаше и ја не помислих више, да је за то питам.

— Данас су Цвети, рече ми једног јутра. Ићићемо заједно у цркву. Сирота Лујза. Оча је мислила на осветљени шимшир, јер је подсећаше, као и мене, на њену мајку.

Идућег пролећа дознадох за ону несрећу, о којој ми је она говорила. Сирото дете је патило од грудне болести.

— Видиш ли ову боју? рече ми она, показујући своје образе. То је знак смрти.

И она умре првих пролетних дана, говорећи ми:

— Франсоа, не заборави да однесеш једну грану на мој гроб. Видиш покојници воле да се и на њих мисли.

Те године моје Цвети беху веома тужне.

Чудновата су ствар ти годишњи празници! Јесте ли приметили то? Ви сте тога дана нерасположени, и, сећајући се тог истог дана у прошлој години, ви помислите: „Ах! како се смејох онда“. „Како бејох срећан прошле године.“ рекнете у сред ваше садање туге.

После годину дана, ја се ожених једном честитом девојком. Нисам је узео ни са њене лепоте, ни богатства, већ једино због њеног доброг срца. Сећам се да једне недеље путовасмо у Лувесиан. Желели смо усамљен живот на селу.

Коњи, што су нас возили, имали су на главама перјанице од зелених гранчица.

— Ах! узвикну Мадлена, зимзелен! Франсоа, па ми нисмо ишли на службу.

Ја пребледих.

— Да, ја сам заборавио, рекох. Боже мој!

А кад ме она упита зашто сам тако потресен, одговорих јој:

— Због једне заклетве, Мадлена.

И ја јој причах о својој мајци, ма да сам непрестано мислио на Лујзу.

— У Лувесиану ћемо јој однети на гроб грану и помолићемо се Богу за њу, рече Мадлена,

А ја сам се молио за ње.

IV

Ах! господине, како је гадно кад човек остари Тада вам се чини, као да никад нисте ни били млади.

Мислите ли ви, гледајући у моје смежурано лице, да сам ја могао кадгод љубити, а нарочито, бити љубљен?

Ох! Ја сам стар и душом и телом. Сиромас ја, шта је с тобом? Где сте часови бујне младости?

Ја сам, посрћући ишао стазом живота, губећи једну по једну радост. Жена ми умре млада. Остадох сам. Нисам хтео да се поново женим. Моје несреће почињу кад и моја старост. Треба много, много времена па да их заборавим.

Једног јутра пробудио сам се са свим стар.

Било ми је шест година. Ах! Боже мој! па ипак нисам умро.

Ја ћу умрети, надам се, сам, као што сам и живео Не остављајте ме тој досадној самоћи Ја мислим да није рђав онај човек, који може увек остати у самоћи.

Успомене су најбоље хранитељке, за које ја знам, нарочито онда, кад човек не може живети од надања. Ја имам пријатеља: имам покојника.

Данас су Цвети. То је њихов празник. Они ће бити срећни. Ја их не заборављам.

Ја не знам, у осталом, да ли је то њихов глас, али, тога дана, чујем као некакав ехо с неба. С неба! глумаче, ти се ниси навикао да гледаш тамо. Да, ја сам филозоф. Уображавам да сам паметан. Сирота будало! Ја сам, истина, срећан само онога благословеног часа када, недељом, на Цвети, слушах службу.

Кад видим оне мале шимширове гранчице, чини ми се да се и ја подмладим. Њихов ме мирис оживљује. Тада склопим очи и опет видим своју слатку и драгу прошлост...

Ко зна? можда је сва утеха у вери.

Ко зна? можда ће ми ово празноверство у шимширове гранчице служити место религије.

Ко зна?... Доцније...

Али, време пролази. Киша још пада. Шта ме се тиче! Оне ме чекају, и ја морам бити на служби.

Г. Франсоа се поздрави, изиђе, отвори кишобран и, по највећем плуску, одјури у цркву...

Д. И. Ма —

БОЉЕ ИКАД НЕГО НИКАД

критичка опажања Ив. Гончарова

(наставак)

Нацртавши Тушинову личност у колико сам могао размотрити нове озбиљне људе, признајем да је нисам свршио као уметник, и остатак о њој казао сам у наговештењима као о представнику праве *нове снаге* и *новога* рада у тада већ обновљеној Русији (1867. и 1868. када сам писао последње главе).

Тешко је, рекао сам напред, и како ја мислим просто немогућно, сликати живот који се још није сталожио, где се форме његове нису утврдиле, личности

нису кондензовале у типове. Нико не зна у какве ће се форме радљивости и живота одати младе снаге нових поколења, пошто сам нови живот није коначно израдио нове утврђене правце и форме. Може се у општим цртама навестити идеја, будући карактер нових људи, што сам и учинио у Тушину. Али није могуће сликати сам процес врења; у њему се личности мењају готово сваки дан и не дају се пером ухватити.

Корили су ме зашто сам насликао негативну личност Вололовлеву а нисам дао супротни образац у новом поколењу. На то се може рећи много. Рећи ћу пре свега да ми после Гогоља у уметности нисмо сишли с пута одрицања, између осталог и зато што уметнику лакше испадају за руком негативне личности. Сам је Гогољ покушао у другом делу *Мртвих душа* нацртати позитивну личност и претрпео је неуспех. А други тим пре; у последње време нико није ништа дао у тој врсти уметничкој. При том то је стари прекор који је чињен истом Гогољу: зашто у *Ревизору* или *Мртвим душама* није он изнео ни једнога доброга човека! На таква питања нема се шта рећи!

Ако сам се негативно понашао према Рајском, бабушки, чак Марти и Вјери, то зашто нисам имао право да исто чиним и с Волоховим! Но сам и код њега нашао позитивну црту, искреност, и зато сам добро добио од старих поколења.

Тога Тушина, велим, позвала је бабушка у помоћ и он ће јој одслужити службу као што ће сви честити, здрави чланови нових поколења одслужити службу Русији, разрадивши, довршивши и утврдивши њен преображај и обновљење.

Је ли потребно да објасним при крају значење другостепених личности у роману: Козлова и жене, мимогред помољена чиновника, семинариста Опенкина, тип старог руског маркиза, Тита Никонића, бабушкина пријатеља, најзад шарену гомилу руске „крјепосне“ послуге?

У учитељу Козлову изнесена је личност руског учењака, трудбеника, с нагавештењем на учешће руске науке на обломовском друштву. Не имајући ту под собом и око себе никаквог земљишта, наоколо никакве сфере, никаква круга за плодотворно развиће науке, он, забрављен, отеран у неко глуво место, без књига, без новца, бори се и проводи бедно, оскудно животарење усред људи равнодушних према науци. У њему гори искра љубави спрам знања, не као у степи нема за њу хране, земљишта, заливања, нема где да се баци семе и оно се суши у њему саму; а његово ватрено срце избрало је за кумир ништавило, идола који је створен бескарактерношћу средине. То је његова жена. Цео његов ум одао се науци, цело његово ватрено срце предало се тој бедној другарици. Ни тамо ни амо он није нашао одговоре, сагорео је и угасио се усамљено, у чистом пламену своје љубави.

У личности старог чиновника, семинариста Опенкина, пао ми је под руку један од безбројних примера пијанства, тип Руса који је упропастио у вину све своје, и прошлост и будућност, обично тиранина своје породице и терет целом кругу у ком живи. А где он не живи? Та црта из рускога живота готово је неизбежна

при сваком сликању обичаја! Као лака сенка прошла је и у мом роману.

Међу послугом мене је обично занимала сељанка Месалина Марина и њен сурови, прибрани муж. То су, како се опомињен и сам и други који су били 1849. на Волзи, и блиско упознати с домом мојих рођака, то су живи, стварни потрети тадашњих млађих као и лакеј Јегор. Још више у саму бабушку и њене унуче, како сам касније видео, увукле су се неке светле, боље црте блиских ми личности, дакако у целини но типично, при савршеној разлици у догађајима и смислу романа.

При погледу на одношаје мушких карактера према женским у целом роману, не могу а да не видим у сваком од њих особит начин или врсту, речју карактеристику љубави. На пример преоблађивање фантазије, артистичке и нервне тракције у наклоностима Рајскога према свима његовим идолима. Насупрот њему код Тушина однос према Вјери има чист и дубок, пун смисла и свестан карактер човечје наклоности, неугушиване ни осећајношћу ни ситним самољубљем. Та наклоност долази код њега из најглавнијих особина његове и Вјерине личности. Она је снажна, не да да се сломи, он мушки сноси „погрешку“, „несрећу“ Вјерину, како он назива њен пад, пред којим се не би могла одржати друга, мање дубока и мање свесна природа.

Затим је тако исто неразрушава страст дубока, прибрана, но чисто животињска до суровности у грубој, некултивисаној природи мргоднога и тупога Савеља према његовој жутоокој, неверној жени.

Даље узајамна, весела и светла као пролеће љубав између Викенђијева и Марте, распаљена и уљушкивана самом природом, као љубав птица, и која је добила смисао њиховим светлим, природним погледом на живот и на себе.

Најзад, кротка, безусловна нежност блешљиве, слабе Нате коју је сломила и довела у гроб не само обманута љубав, но уопште суров дах живота. То је рајска птица која је и могла живети само у своје рају, под тропским небом, под сунцем, без зима, без ветрова без грабљивих канџи.

Све то што пишем сада, понављам, није ми се представљало тако јасно и тачно као што сам увидео после кад сам свршио свој последњи роман. Бјелински је с правом придавао велики значај уметничком инстинкту. Личности, а заједно с њима и алузије на њихово значење, биле су у клици у мени и водиле инстинктивно моје перо.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПОЗОРИШНА ХРОНИКА

Женски пријатељ, комедија у 5 чинова од А. Дима Сина.

Дима Син је један ванбрачни син. Свако дете рођено *к'о шиле* (од петла непозната) обично је познато по матери, али Дима Син, човек у сваком погледу изванредан, био је познат само по оцу. Његова мати, пу-

блици бар, остала је непозната. Сваки други би се, услед таквог свог порекла, држао повучено и скромно, али је Дима Син био природе горде и оходе, па је био на-тао да тај свој положај објасни и одбрани. У том циљу је написао једну комедију, која као литерарни створ остаје ђенијално дело, али као принцип... Оно, он донекле има и право. Дете није ни уколико криво што се родило под оваквим или онаквим околностима, али то његову судбу — та неодговорност — ни у колико опет не може да олакша. Није дете криво ни што се роди скрофулозно ни јехтичаво, па опет зато оно страда од тог целог века. А још је мање криво кад се роди ружно или глупо, па ипак нико се не устеже да каже: „Ух! ала је гадан!“ или „јао! ала је глуп к’о животиња“ То су све увреде које ти сиротани нису заслужили, али им је таква талија, и духовите одбране ту неизменише право и правилно мишљење у друштву. Ми смо сви створења Божија, али сваки има неких одлика. По њима се и прасци бирају а то ли људи. Једна од најлепших одлика — која остаје без вредности ово је са свим усамљена — то је часно порекло. Сви они који га немају тврде да је то предра-суда и глупост. Они опет који га имају полагају на њ и имају право. Боље и та глупост но каква друга!

Но има и други неко, сем детета, који од тог лаж-ног положаја трпи; то је мати његова. Једино отац остаје обезбеђен, бесвестан и безбрижан, одлазећи „као пас са репом на више попут трубе“ да се послужим изра-зима самог Дине Сина. Дете се још, особито ако је муш-ко, па још и ђенијално као што је овде случај, и које како прогура кроз свет, и заграби мало „места на сунцу“, али жена! жена остаје вечито увређена, понижена и по-тиштена. Дима Син као природа на сву меру племенит-та и осетљива, љубио је силно, јаче но други, своју мајку и згрозио се на њен ужасни и незаслужени поло-жај. Он се револтирао и нашао с разлогом, да то није ни мало право: да једна жена, која је родила таквог сина као што је он, да та жена нема права да стане пред свет као његова мати, због не знам каквих формал-них зачкољица. То га је, наравно, навело да осмотри положај жене у нашем друштву и да промисли о њему, и — пренерази се на жалосно стање њено. Ништа више не може да узбуни племениту душу од неправде. Дима Син и ако је знао за ону Ренанову дефиницију: „да је природа оличена неправда,“ одмах је константовао и то, да овде није неправда од *природе*, него да су је сами људи створили и да је без престанка врше. Та је не-правда, дакле, поправима. Од тада почиње његов силни рад и читава серија комада у којима се бори за право жене! Цео низ тих дивних комада остаће вечито међу најлепшим листићима светске литературе.

Сваки ко се за неког заузима, рачуна му се као пријатељ. Дима Син је се заузимао и борио за жену и њена права, и он је, дакле, постао женски пријатељ. Тада му је пало на памет да изложи у једном комаду: у чему се састоји „Женски пријатељ“? То је порекло ове комедије.

Женски пријатељ акцептира, пре свега, све жене. Он се мора наћи свакој на невољи. „Он мора искрено услужити и волети сваку жену: *грешну*, да би је утешио, забавио и разонодио те да о своме паду не мисли и да

спречи њену савет да је почне грести, и *честиту* да би је заштитио од напада, обезбедио и избавио из замке.

И ево сад како он ради — јер не заборавите да је Господин од Риона, сам главсм Дима Син.

Јованка, девојка млада, лепа, богата и племићка по матери Гркиња, однегована је на најнежнији начин. (Тре-ба ли да вам кажем да је та особа: млада, лепа и по мало *страчкиња*, била гђица Нигринова?) Као девојка била је пуна штоно веле „идеала“. А ви знате да идеали код једне госпођице нису као код Ламартина „само удаљена истина“ него су то, којекакве бургије и глупости без основа и смисла нацеђене у душу девојачку погрешним васпитањем и преубитачном лектиром романа тако званих „за младе девојке“ (нпр. Ж. Оне & Сие.)

Тако је и Јованка маштала којешта и о браку и о своме мужу, који јој се наравно одмах по свадби замери, јер није могао бити онакав, каквог га је она „замисљала“. Она се растави од мужа, чедна као што је код њега и дошла, али жељна наклоности и љубави, и не слутећи да још воли мужа, ма да је осећала да је вољена.

Де Рион је случајно сретне и као добар психолог (а Дима је страхан психолог — у овој комедији) одмах упази, да је Јованка једна од оних честитих жена, коју ваља обезбедити и спасти, и једна од оних природа отмених и племенитих, које заслужују да буду вољене. Сва-ком би другом једновремено и то пало на ум: да је он сам најдостојнији да буде предмет те чисте и племените љубави — али Дима Син је друкчији него сваки други. Он пронађе да Јованка воли свога мужа, убеди о томе и њу саму, и убеди чак и себе да је њен муж најдостој-нији да га таква жена воли. Он сам пак — де Рион — ожени се једном лепом младом девојком, која има пуно милијуна мираза. Е, то ми га прави мало чурук, тог „жен-ског пријатеља“. Да није он имао у перспективи ту же-нидбу с милијунима, ко зна како би одговорио на оно њено „thank-you“, и да ли би до краја остао њен прија-тељ или би дотурио себи и једно друго име, остајући наравно и даље „пријатељ“, као што то обично бива. Што се мене тиче... али да, вас се јамачно ништа не тиче то, што се мене тиче.

Дима син је написао јачих и важнијих комада, али му је јамачно ово један од најлакших и најпријатнијих. Пре свега он ту није ни мало онако строг моралиста, тона апостолскога, као у другим комедијама, него је само врло добар и честит човек, који гледа да учини што више до-бра, спречавајући друге да чине зла, али их за то не мрзи. Сем тога овај је комад препун духовитости. У њему се дијалози састоје из самих „вицева“, као што би то Немци рекли, а у истини је цела конверзација у комаду један „ватромет од духовитости“, као што то Фран-цузи веле.

Као што видите комад је и леп и интересантан, па ипак овога вечера није он интересовао публику. Интер-претација, или још боље, подела улога је привукла пажњу њену. Видело се на листи да ће од Риона играти... онај свиманама симпатични Господин Дим. Петровић. То је захтевало објасњења и публика се распитивала: од куд то да се од Г. Гавриловића одузме та улога, једна од најзгоднијих за њега у целом репертору, па да му се још даде и оваква замена?

Изгледа да је томе био узрок неки мали скандал.

Изгледа да је Г. Драматург јавно пред друштвом увредио Г. Гавриловића и успео да га понизи. Нарврно да му је то лако било учинити, јер је Г. Гавриловић већ одавно стекао лепу нарав да прогута све оно што би му могло шкодити, ако би на пољу остало. Лепо је то Ларошфуко приметити: да и најгори нађе увек још ког грег од себе. Кад су ми то причали ја сам као онај у „la Grande Duchesse“ рекао: je le sais, tout cela, c'est l'histoire des femmes. Као што је познато Усуд, тај ђудљивац, био је претерана циција према Г. Драматургу, и лишавајући га свију потребних квалитета, оставио му је само неутолиму зависност према свима онима који функционирају у улози првих љубавника. Отуда то нерасположење према Г. Гавриловићу који има претензију да те улоге и дан дањи с успехом олиграва.

Али Г. Драматург се није само тиме задовољио; он је хтео и да докаже да Г. Гавриловић није оно за што се издаје и зашто га публика дожи, и да га може заменити макар ко. Зато је изабрао Г. Д. Петровића. На ту сврху, — пошто је Г. Гавриловић био завео чудноват обичај да се пресвлади по неколико пута у том комаду, па још да му се одело не сјапти као листерско — решила је управа да се Г. Д. Петровићу одмах покори три ката хаљина на позоришни рачун. Г. Управник је одмах одредио и суму за то од 150 динара! За једног елегантнoг господина 150 динара за три пара, то је баш довољно, к'о воде. „Господин Жестоко“, као што глумци фамилијарно зову свога шефа, већ је одавно усвојио систем који и на нашим царинарницама влада и који му се учинио много праведнији. Он је са свим одбацио процену „ad valorem“, него се придржава оне „на кило“. Тако он плаћа глумце, па тако набавља и остали материјал. Г-ђица Петковићева нпр. са свима оним њеним очима, нема више плате од 50 динара месечно, а толико ваљада у очима доброг шацера и њена грациозна персона мора имати килограма. Динар, брате, кило, па да виш' није ни скупо. Жестоко! О! света традиција Шајлокова!

Еле, да видите, све је то направило приличну узбуну у Кикандони. Почела се као нека лонца. Глумци се већ поодавно жале да их Управитељ „напушта“ и „предаје“ на милост и немилост Г. Драматургу чији су такт и симпатичност у опхођењу познати, а сам се бацио на „Македонију“. Ради јаче убедљивости навоцили су примере. Поглавито их вређа оно багателисање из ложа, које су пре зато да глумца окураже него да га ометају. Помињате су нарочито „симпатије“ и „антипатије“ претпостављене господе, те г. Богдана, те г. Драматурга а мотиви се редовно већ исписују по позоришним дуваровима, који су постали формална газета позоришна.

Ја наравно све то слушам и гледам као непристрасан и незаинтересован или увек као врло радознали spectator.

Чим сам, дакле, чуо за та три пара одела, ја сам намах поћушнуо све бриге на страну и решио се да

идем те да и то видим. Отишао сам. Сала као леденица — предохрана да не би много публике дошло те да виде ова три пара одела. Али ја сам куражан; остајем. Не знам како је престава текла, не знам како су играли; дрхћем, цвокоћем и хладно бројим. У првом чину сам констатовао један пар. Одмах сам познао да је он за ову свечану прилику срезан. Тај је пар требао да сарани Г. Гавриловића. У крајњој ложи примећује се некакво мало ликоване.

Ја се продужавам хладити.

Дође други чин. Ја видех један фрак... Један од оних фракова... Noch nie da gevesen! Овај не спада у колекцију; није могуће да је и овај фрак купљен! Апсолутно је немогуће купити тако што ма где! Мора да је позајмљен, и то зар од г. Рисантијевића.

Други чин дуго траје, а ја сам свега један пар видео. Починем бивати нестрпељив, ватрен, ватрено-хладан; ишао бих кући али нисам видео бар и други пар. Прођоше и трећи и четврти и пети; ја све једнако дрхћим, цептим, увијам се од зиме у ону моју „дипломатску бунду“ и изгледам на она друга два пара што су ми обећали. Ништа. Примећувам незадовољство у сали; сала као да постаје хладна према оваквом успеху; сала се све више у оној хладноћи хлади; сала се смрзава.

Завеса паде — над само оним једним паром!

Ја одох кући смрзнут и зловољан јер Управа као и до сада: није дала што је била обећала. Обећала је три пара новог одела, а показала само један. И овог пута реклама је слагала. Два су ми пара остали дужни, а ја дуг лако не опраштам.

Ето тако то данас иде у „храму Талијином“. И док се публика почиње интересовати већ и за овакве неповољне афере, које су за данас једина одлика ове установе, лотле они из Управе потпуштају разне окламише и сваковрсне клапсомуне, те они злоупотребљујући гостопримства и необјашњиву толерантност појединих уредништава, бенетају „у крњем стилу“ о добром раду данашње Управе. Нарочито се то одомаћило по листовима ван Србије.

Али нека знају, који треба да знају: да ово једно Позориште може лепо изгледати и Новосађанима и Мостарцима и Карловчанима и Загрепчанима; ама оно не ваља Београђанима, који га плаћају и који су осуђени да гледају његову пропаст. И неће ваљати докле год буду седели на Управи ови људи, који нити воле нити разумевају овај посао што рале.

Spectator.

БЕЛ. ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Изашла је из штампе
Књига о љубави (Баладе и романсе) од
Милорада Ј. Мишировића. Цена 1 динар.

Садржај: „Јованчић-Дилберчић“ (песме) — „Позоришта школска“ — „Без рода и порода“ — „Цвети г. Франсона“ — „Воље и кад него никад“ — „Позоришна хроника.“ —

Власник: Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић.